

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

СТАНОВЛЕННЯ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА ЯК ОСОБИСТОСТІ ТА ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА

Формування суспільно-політичних поглядів

Малою батьківщиною В'ячеслава Чорновола була Черкащина, що неодноразово ставала місцем різноманітних подій української історії. Ще з давнини мешканці цього порубіжного з Диким полем краю були постійно готовими захищати свою свободу. Тому волелюбний, непокірний дух залишався характерною ознакою цієї козацької землі.

Достеменно невідомо походження роду Чорноволів. В'ячеслав Максимович вважав, що його предки могли бути гайдамаками, а в попередні часи ходити під штандартами Б. Хмельницького¹, адже найдавніший з відомих його предків — прапрадід Стратін Чорновіл, який жив у першій половині XIX ст., не стерпів запровадження кріпацтва і втік з рідного села Вільхівець (нині Звенигородського р-ну Черкаської обл.) на південь у Бессарабію, влаштувавши перед цим пожежу в поміщицькому маєтку².

Коли втеча задавнилася, Стратін з'явився за двадцять кілометрів від Вільхівця у вільному від кріпацтва (козацькому) селі Юрківка, де оселився і продовжив рід Чорноволів. Один із його синів — Терентій

¹ Чорновіл В. Твори: в 10-ти т. / упоряд. В. Чорновіл; передм. М. Коцюбинської. — К.: Смолоскип, 2005. — Т. 4. Кн. 2. — С. 912.

² Там само. — С. 290.

Дід В'ячеслава — Йосип Чорновіл, Черкащина, с. Юрківка, кінець 1930-х рр.

Батько В'ячеслава — Максим Чорновіл. 1920-ті рр.

чи Терешко — став зачинателем гілки роду, з якої походив В'ячеслав. Щоб відрізнити представників цього «коліна» від інших Стратонових нащадків, їх називали Терешаками. Батько В. Чорновола — Максим Йосипович — також народився в Юрківці, а одружився з Килиною Харитонівною Терещенко, яка, можливо, належала до одного з відгалужень відомого роду цукрозаводчиків та меценатів Терещенків і походила з того самого Вільхівця, що й прапрадід В'ячеслава — Стратін Чорновіл.

Мати В'ячеслава — Килина Чорновіл (Терещенко). 2 жовтня 1929 р.

У минулому рідне село Чорноволів — Вільхівець було велелюдним торговим містечком, в якому жили українці, поляки, греки, євреї. В ході тривалої національно-визвольної революції середини XVII ст. поселення занепало, хоча його продовжували вважати головним містом особливого староства. Остаточно добробуту населення було завдано непоправного удару після передачі в 1780 р. Вільхівця у власність коронному гетьманові Польщі графові Франциску-Ксаверієві Браницькому. Цим актом вільне українське населення позбавили власності й перетворили на кріпаків. У 1817 р. вільхівецька вотчина була записана в придане графині Софії Браницькій, яка перебувала в другому шлюбі за графом Артюром Потоцьким. На той час у Вільхівці нараховувалося 2819 православних, 23 католики та 115 євреїв³. Неодноразово мешканці Вільхівця виступали проти національного поневолення та важкого соціально-економічного становища протягом XIX та на початку XX століття. У період української революції 1917–1921 рр. вільхівчани брали участь у боротьбі за українську державність. Із окупацією України комуністичною Росією настали чергові складні часи для села, в якому проживало близько 5 тисяч осіб.

Батькам В'ячеслава Чорновола, як і багатьом іншим, довелося зазнати переслідувань з боку окупаційної влади. У 1920-х рр. батьки В. Чорновола закінчили учительські курси й розпочали педагогічну діяльність у сільських школах. Із черговим витком сталінських репресій у 1937 р. арештували і розстріляли брата Максима Йосиповича Петра, який був керівником Уманського надрайонного управління освіти, а раніше належав до партії укапівців. Відтак батько був змушений змінити місце роботи, переїхати в інший район, ховатись, оскільки брат «ворога народу» — це теж «ворог народу». Як і в багатьох сім'ях української сільської інтелігенції того часу, у хаті в сінях висіла торба, в якій була змінна білизна та шматок сала, щоб можна було захопити в останню хвилину, коли будуть брати.

³ Похилевич Л. Сказания о населенных мѣстностях Киевской губернии. — К.: тип. КПЛ, 1864. — С. 392.

У складних обставинах переслідування та очікування арешту в сім'ї Чорноволів 24 грудня 1937 р. в с. Ерки Катеринопільського району Київської (нині Черкаської) області народився другий син, якого назвали В'ячеславом. Не бажаючи пов'язувати долю В'ячеслава з трагічним для родини 1937 р., в офіційних документах днем його народження записали 1 січня 1938 року⁴. Батьки, мабуть, розповіли В'ячеславі про перенесення дати народження, бо в шкільних комсомольських документах фігурує 1937 рік⁵.

Попри те що батьки намагалися відгородити В'ячеслава від реалій життя, не повідомляли правди про основну причину перенесення дати його дня народження, про свої митарства⁶, жаклива дійсність все ж поставала перед ним щовесни, коли потоки води вимивали на недалекому цвинтарі кістки ледь присипаних землею померлих під час голодомору 1932–1933 рр.; В'ячеслав чув правду з поодиноких розповідей сусідів, розумів її з божевільних очей приреченої жінки-сусідки, про яку говорили, що вона зварила сина, аби нагодувати інших дітей⁷.

В'ячеслав пережив голод 1946–1947 рр., що відбивсь у його спогадах як важкі роки. «Весною того року, — писав він, — коли голод став особливо дошкульним, у черзі біля школи від ранку терпляче чекали миски “затерушки” з громадської кухні — свого єдиного денного раціону — мої опухлі від голоду ровесники з неприродно роздутими животами над рахітичними ніжками. Проковтнувши кілька ложок розтертого на воді липкого борошна, плелися додому або й відразу лягали спочити під розлогим берестом, щоб іноді й не встати... Ми, малеча, були тоді дуже близькими до природи: залюбки дерли гнізда й випивали горобині яйця, смажили над вогнем голопуцьків, яким удавалося з тих яєць

⁴ Ковальський В. Политик тоже человек / В. Ковальський // Сегодня. — 1998. — 31 июля.

⁵ Архів Вільхівецької середньої школи. — Шкільний журнал; Державний архів Черкаської області (ДАЧО). — Ф. П-3285, оп. 2, спр. 85, арк. 47.

⁶ Балюк Н. В'ячеслав Чорновіл: «Мені слави не потрібно. Я свій слід в історії України залишив» / Н. Балюк // Високий замок. — 1997. — 19 грудня.

⁷ Чорновіл В. Прах замордованих стукає у наші серця / В. Чорновіл // Час-Тіме. — 1997. — 10–16 квітня.